

SOFOKLES

ANTYKONA

ANTYKONA

SOFOKLES

SOFOKLES

ANTYGOONA

Przełożył Stanisław Hebanowski

Osoby:

Antygona, córka Edypa - Marzena Oberkorn
(gościnnie)

Ismena, jej siostra - Iwona Stankiewicz
(gościnnie)

Kreon, król Teb - Wojciech Siedlecki

Cień - Maciej Zabielski (gościnnie)

Strażnik - Janusz Chabior (adept)

Hajmon, syn Kreona - Dariusz Sosiński

Tejrezjasz, wróżbita - Artur Kusaj

Posłaniec - Andrzej Szubski

Eurydyka, żona Kreona - Anita Poddębniak

Drugi posłaniec - Przemysław Kapsa

Koryfeusz - Maciej Czapski

Chór:

Ida Tamara Świętochowska

Anita Poddębniak

Dorota Cymbalista (adeptka)

Zbigniew Drozd

Przemysław Kapsa

Andrzej Szubski

Reżyseria - Andreas Neu

Scenografia - Ewa Strebejko

Asystent reżysera - Maciej Czapski

Inspicjent i sufler - Jolanta Naczyńska

Premiera ⁶ marzec 1994

Spektakl współfinansowany przez Fundację
Współpracy Polsko-Niemieckiej w Warszawie

SOFOKLES

Sofokles, drugi z wielkiej trójki tragiczków greckich, urodził się około roku 496 przed Chr. w attyckim demie Kolonos, położonym o kilka kilometrów na północ od Aten. Był synem zamożnego płatnerza ateńskiego, Sofilosa. Młodszy o jedno pokolenie od twórcy tragedii greckiej, od Ajschylosa, jako szesnastoletni chłopiec, miał w roku 480 przewodzić chórowi młodzieńców podczas uroczystości związanych ze zwycięstwem nad Persami pod Salaminą; w tej właśnie bitwie Ajschylos walczył z bronią w ręku o wolność Hellady. Życie Sofoklesa upływało w okresie największej świetności Aten, w czasach Kimona i Peryklesa: zwycięstwa nad Persami nie tylko zapewniły państwu ateńskiemu przodującą rolę polityczną i militarną w świecie greckim, ale stały się również początkiem niebywałego rozwoju Aten jako centrum kultury i sztuki.

Posiadamy dostateczną ilość wiarygodnych informacji, by stwierdzić, że Sofokles brał czynny udział w życiu politycznym swojego kraju: w latach 443/442 pełnił funkcję hellenotamiasa, czyli skarbnika kasy Związku Ateńskiego. Dwukrotnie powierzono mu urząd stratega: po raz pierwszy w roku 440 podczas tzw. wojny samijskiej (441-439), kiedy jako współpartner Peryklesa uczestniczył w tłumieniu antyateńskiego powstania na wyspie Samos, po raz drugi za czasów Nikiasza. Po klęsce

SOFOKLES

wyprawy sycylijskiej w roku 413 wybrano Sofoklesa na członka komisji tzw. probulów, której zadaniem była likwidacja groźnego kryzysu, jaki przeżywało państwo ateńskie. Źródła starożytne podają, że był on kapłanem jednego z herosów-lekarzy; kiedy w roku 420 wprowadzono do Aten kult Asklepiosa, Sofokles przyjął posąg boga do swego domu aż do czasów wybudowania świątyni Asklepiosa. W uznaniu pobożności oraz specjalnych zasług religijnych otaczano Sofoklesa po śmierci kultem jako herosa Dexiona. Wielki tragediopisarz zmarł w wieku 91 lat w drugiej połowie roku 406, a więc na krótko przed ostateczną klęską Aten w wojnie peloponeskiej (405 r.).

Wokół biografii Sofoklesa narosło w starożytności sporo materiału anegdotycznego, który mimo mniejszej wiarygodności faktograficznej rzuca jednak pewne światło na sylwetkę ateńskiego poety. Słyszymy mianowicie, iż Sofokles odznaczał się niezwykle miłym i wesołym usposobieniem, urodą, czarem osobistym, pogodą ducha i równowagą psychiczną; z innych cech wyróżniających wskazano jego głębokie poczucie sprawiedliwości i praworządności, a wreszcie prawdziwą pobożność. Arystofanes wyraził się o nim, że był zadowolony ze swego losu za życia i po śmierci, a komediopisarz Frynichos

SOFOKLES

uważał go za człowieka szczęśliwego i prawego, którego omijały w życiu wszelkie nieszczęścia.

Twórczość Sofoklesa obejmowała prawdopodobnie 123 sztuki, z tej ogromnej liczby utworów doszło do naszych czasów jedynie 7 tragedii oraz dość obszerny fragment dramatu satyrowego *Tropiciele*. Najwcześniejszą z tych sztuk jest prawdopodobnie *Ajas*; wystawienie *Antygony* datuje się mniej więcej na rok 441, *Króla Edypa* na rok 429; jak się wydaje, z tego samego okresu pochodzą również *Trachinki*. *Elektrę* umieszcza się między rokiem 418 a 410, a *Filokteta* w roku 401, już po śmierci Sofoklesa. Dramat satyrowy *Tropiciele* niektórzy badacze umieszczają przed rokiem 442, a więc jeszcze przed powstaniem *Antygony*.

Według twierdzenia Plutarcha Sofokles sam wyróżnił trzy fazy kształtowania się stylu swoich tragedii: w pierwszym okresie miał naśladować nadmiernie poważny i patetyczny styl dramatów Ajschylosa, w drugim posługiwał się stylem nieco szostkim i sztucznym, wreszcie w ostatnim okresie swej twórczości zdołał wypracować własny styl, który odpowiadał charakterowi przedstawianych postaci. Wydaje się, iż wszystkie zachowane sztuki Sofoklesa powstały w ostatniej fazie jego działalności dramatopisarskiej.

ANTYGOŃA

Antygona, najdoskonalsze dzieło Sofoklesa i jedna z najwspanialszych tragedii w literaturze świata. Bohaterka dramatu, młodziutka Antygona, jest jeszcze jedną ofiarą klątwy ciężącej nad rodem Labdakidów, tej samej klątwy, która zgubiła jej ojca, Edypa, jej obydwu braci, Eteoklesa i Polinekesa.

Ale *Antygona* nie jest tragedią przekleństwa rodowego, nie jest tragedią cierpienia za grzechy przodków: w pierwszym rzędzie jest to dramat buntu przeciwko despotyzmowi władzy łamiącej najświętsze związki krwi i prawa ustanowione przez bogów. Konflikt między Antygoną a Kreonem rozgrywa się więc przede wszystkim w płaszczyźnie moralno-religijnej: Kreon reprezentuje interesy władzy państwowej, która potępiając Polinika jako zdrajcę własnej ojczyzny, odmówiła mu pogrzebu, Antygona broni naturalnych praw jednostki usankcjonowanych nakazami boskimi. Występując przeciwko woli tyrana Antygona wydaje walkę państwu, które nie chce uszanować religijnego, a zarazem naturalnego obowiązku człowieka; całe jej działanie jest samotnym, romantycznym buntem.

W wyniku tego starcia Antygona ponosi śmierć; ale śmierć ta jest zarazem moralnym zwycięstwem nad Kreonem. Zwycięstwo Kreona oznacza jego straszliwą przegraną. Porządek boski,

ANTYGOŃA

w imię którego Antygona wydała walkę Kreonowi, zatriumfował nad porządkiem ustanowionym przez człowieka; prawa natury i wola bogów okazały się silniejsze niż rozporządzenia władcy.

STANISŁAW STABRYŁA

Zasada, którą Kreon reprezentuje, polega na supremacji prawa państwowego nad więzią krwi, posłuszeństwa wobec władzy nad wiernością naturalnemu prawu ludzkości. Antygona wzbrania się przed pogwałceniem praw pokrewieństwa i solidarności wszystkich istot ludzkich w imię jakiegoś autorytarnego, hierarchicznego stanowiska.

To właśnie te dwie zasady, w których imieniu występują Kreon i Antygona, scharakteryzował Bachofen jako zasadę patriarchalną w przeciwieństwie do matriarchalnej. Zasada matriarchalna polega na związku krwi jako zasadniczej i niezniszczalnej więzi, na równości wszystkich ludzi, poszanowaniu ludzkiego życia oraz na miłości. Zasada patriarchalna sprowadza się do tego, iż więź między mężczyzną a kobietą, między rządzącym a rządzonym ma pierwszeństwo przed więzią krwi. Jest to zasada rangi i władzy, posłuszeństwa oraz hierarchii.

Antygona reprezentuje zasadę matriarchalną, będąc w ten sposób bezkompromisową przeciwniczką przedsta-

ANTYGOŃA

wiciela władzy patriarchalnej, Kreona. Ismena, na odwrót, pogodziła się z porażką i uznała zwycięski porządek patriarchalny; jest ona symbolem kobiet w warunkach zwierzchnictwa patriarchalnego.

Antygona podkreśla, że prawo, któremu okazuje posłuszeństwo, nie jest prawem bogów olimpijskich. Jej prawa "są wieczne i trwają od wieku, że ich początku nikt zbadać nie może"; a możemy dodać, prawo grzebania zwłok, powrotu ciała do matki-ziemi tkwi korzeniami w zasadach religii matriarchalnej. Antygona staje w obronie solidarności człowieka oraz zasady wszechogarniającej miłości macierzyńskiej.

Współkochać przyszląm, nie współnienawidzić:

Dla Kreona zaś posłuszeństwo wobec władzy jest najwyższą wartością: ludzka solidarność i miłość, jeśli kolidują z posłuszeństwem, muszą ustąpić. Musi on pokonać Antygonę, ażeby podtrzymać władzę patriarchalną, a wraz z nią swój męski autorytet.

Wojna peloponeska, stanowiąca groźbę dla politycznej niezawisłości Aten, oraz zaraza, która spustoszyła miasto na początku wojny, sprzyjały wykorzenieniu dawnych tradycji religijnych i filozoficznych. Ataki wymierzone przeciw religii nie były właściwie

ANTYGOŃA

nowością, lecz osiągnęły punkt szczytowy w naukach sofistów, przeciwników Sofoklesa. Przeciwstawiał się on szczególnie tym sofistom, którzy nie tylko opowiadali się za despotyczną władzą elity intelektualnej, lecz jako zasadę moralną pochwalali także nieograniczony egoizm. Etyka egoistycznych nadludzi, głoszona przez to skrzydło sofistów, oraz ich moralny oportunizm były absolutnym przeciwieństwem filozofii Sofoklesa. W postaci Kreona Sofokles uosobił szkołę sofistyczną; jego mowy zarówno w formie, jak i w wyrazie naśladowują sofistów.

W argumentach, jakie Sofokles wytacza przeciw sofistom, sięga on do starych tradycji religijnych ludu z ich akcentowaniem zasad miłości, równości oraz sprawiedliwości. Postawa religijna Sofoklesa wiąże się zasadniczo nie z oficjalną religią państwa, lecz z tymi pomocnymi drugorzędnymi mocami, które zawsze były bliższe wierze szerokich mas niż arystokratyczni bogowie olimpijscy i do których lud zwrócił się znowu wśród niebezpieczeństw wojny peloponeskiej.

Widzimy zatem, iż zapatrywania Sofoklesa należy pojmować jako pewne przemieszanie sprzeciwu wobec współczesnej mu sofistyki z sympatią, jaką żywił dla dawnych, nieolimpijskich wyobrażeń religijnych. imię obu tych odczuć głosił on zasadę, iż godność

ANTYGOONE GRAMY

człowieka i święte więzi międzyludzkie, nigdy nie powinny być uzależnione od niehumanitarnych autorytatywnych roszczeń państwa lub od oportunistycznych względów.

ERICH FROMM

Nasza realizacja tragedii Sofoklesa odbiega od tradycji wystawień. Nie chcieliśmy naśladować antyku. Staraliśmy się zrozumieć czym była "Antygona" wówczas i czym jest teraz.

W świecie sofistycznych wybiegów, względności ocen i norm, Sofokles pozostał człowiekiem uczciwym i głęboko wierzącym. "Antygona" wyrażała jego niezgodę na szerzące się zepsucie i odrzucenie tradycyjnych ideałów wychowania.

Fundamentem przekonań moralnych Sofoklesa była religia, a zwłaszcza jej najstarsze formy. Także sens tragedii zasadzał się na wierze w przeznaczenie, które rządzi światem i któremu podlega nawet krąg bogów olimpijskich. Kryzys wierzeń sprawił, że świat stawał się antropocentryczny. Moralność traciła swą religijną sankcję i wydana była na łup względności ocen.

Sofokles nie pozostawał obojętny wobec nowych prądów, prowadził działalność publiczną, uczestniczył w wielu nowych przedsięwzięciach, był

GRAMY ANTYGOONE

współautorem zmian ustrojowych, nowatorem w zakresie teatru i dramatu. Dopiero kiedy wpływy sofistów wykazały swą destrukcyjną moc, kiedy ich nauki wcielone w życie zagroziły demokracji, Sofokles zaprotestował.

W naszym świecie wielokrotnie zwyciężały oszukańcze egoistyczne doktryny. Uciekali się do nich kolejni panujący. To nie pozwala zapomnieć o "Antygonie".

Dziś nie odwołujemy się do dawnych bóstw. Odrzucamy pesymistyczne przekonanie, że Antygona musiała umrzeć. Przyczyny takiego rozwoju wydarzeń szukamy gdzie indziej. Nie odchodząc od tekstu Sofoklesa i zachowując jego intencje, kreujemy jednak inny świat.

CENTRUM SZTUKI TEATR DRAMATYCZNY

59-220 Legnica, Rynek 39

Sekretariat: 52-29-48, Tel./Fax. 56-52-38

Centrala: 56-52-28, 56-51-27, 56-08-61

Marketing: 52-58-50, 56-06-14

Dyrektor **Bogusława Machowska**

Kierownik Artystyczny **Krzysztof Rościszewski**

Kierownik Literacki **Wiesław Paszkowski**

Kierownik Techniczny **Henryk Kurzydło**

Zastępcy Kierownika Technicznego

Wiktor Krysiak, Kazimierz Rawski

Brygadier Sceny **Mieczysław Gracz**

Montażysty **Adam Piątkowski, Roman Sterna,**

Adam Wierzbicki

Światło **Władysław Sajda, Włodzimierz Kazimierczyk**

Dźwięk **Józef Dąbrowski**

Kostiumy **Jan Wojtaszek, Maria Nestorowska,**

Anna Szarzyńska

Malarze **Karol Kubiak, Józef Wojewódzki**

Stolarz **Janusz Guzdek**

Rekwizyty **Adam Wierzbicki**

Pracownia perukarska i charakteryzacja **Gertruda**

Olszlegier

Garderobiana **Janina Ryske, Dorota Bliszczyk**

Koordynator Pracy Artystycznej **Maria Czerniatowicz**

Kierownik Działu Marketingu **Krystyna Stelmach**

Redakcja programu **Wiesław Paszkowski**

Opracowanie graficzne **Dariusz Nowak**

W programie wykorzystano fragmenty książek: *Antologia tragedii greckiej*, opr. Stanisław Stabryła. Kraków 1989.
Erich Fromm Zapomniany język Warszawa 1977.

Ze zbiorów
Działu Dokumentacji
ZG ZASP

